

מצוות קיומיות

הגדרה **מצוות שאין חייבים בהם אלא רק בתנאי מסויים.**

לדוגמא, ציצית, שאין חובה להטיל ציצית אלא רק אם לובש ארבע כנפות, וכן שחיטה, שאין חייב לשחוט אלא רק אם רוצה לאכול בשר.

נקראות גם מצוות שאינן חובה אלא דומות לרשות (רמב"ם ברכות יא-ב).

המושג ההפוך הוא מצוות חיוביות, דהיינו מצוות שמחוייבים בהם בלא כל תנאי, כגון לולב, מצה, שופר ותפילין. ורוב המצוות הן חיוביות.

מקור וטעם **במהותה** חקר השערי יושר (ג-יט ד"ה ואם) האם היא שלילה או חיוב. למשל מצוות ציצית - האם גדרה שאסור ללבוש ארבע כנפות בלי ציצית (שלילה), או שכאשר לובש ארבע כנפות יש מצווה להטיל ציצית כשאר כל מצווה, וכמו מצוות תפילין (חיוב) (בדעת המנחת חינוך: שלילה, דעת עצמו: חיוב).

במצוות שונות **בסעיף זה** נפרט מצוות שדנו לגביהן האם הן חיוביות או קיומיות.

אכילה בכרחה - בלילה הראשון היא חיובית ובשאר הלילות היא קיומית (מנחת חינוך שכה-ט [י] ד"ה ואם, וכן דן בזה אתון דאורייתא יא ד"ה בא"ח).

אכילת מצה - השו"ע (אר"ח תעה-ז) כתב שבבילה הראשון יש מצווה חיובית, ובשאר הלילות אין מצווה. אך הגר"א כתב שיש מצווה גם בשאר הלילות, אלא שאינה חיוב (הובא במשנה ברורה שם מה).

מצוות השקאת כותה, לחינוך היא מצווה חיובית על הבעל להשקותה, אך לרמב"ם היא מצווה קיומית, דהיינו שהבעל אינו מחוייב להביאה ולהשקותה, אלא שאם הוא מביאה להשקותה - מצווה לעשות לה כפי הדינים המבוארים בתורה (מנחת חינוך ססה-א [יג] ד"ה ועיין במשנה למלך).

שריפת ערלה וכלאי הכרם - כתבו המפרשים שאין מצווה חיובית לשורפם, אלא שאם רוצה לבערם - יעשה זאת בשריפה (מצווה קיומית) (ריטב"א סוכה לה. ד"ה והנכון, מנחת חינוך ט-א [א] ד"ה ואין, שער המלך גירושין ד-ב, שו"ת חתם סופר א"ח קפ). אמנם האבי עזרי (מאכלות אסורות ט-ט) חידש שהיא מצווה חיובית על הבעלים לשרוף את הערלה.

שילוח הקן - נחלקו הפוסקים האם הוא מצווה חיובית, שכאשר נקרה לפניו קן ציפור חייב לשלח את האם אע"פ שאין לו צורך באפרוחים או בביצים (חוות יאיר סז), או שהיא מצווה קיומית, שרק אם רוצה לקחת אפרוחים או ביצים - חייב לשלח את האם (מקנה קידושין מב, חתם סופר א"ח ק, חזון איש י"ד קעה, מנחת אשר דברים מ-א).

בדינים שונים **מצווה הבאה בעבירה** - כתב המנחת חינוך (שכה-ט [י] ד"ה והנה) שבמצווה קיומית אין דין מצווה הבאה בעבירה, והמצווה כשרה. כגון ציצית, שאין חובה להטיל ציצית אלא רק אם לובש ארבע כנפות, ולכן גם אם גזל ציצית לא ביטל עשה דציצית, שהרי הוא כאילו לא לבש ארבע כנפות כלל. ורק במצוות חיוביות, כגון אתרוג ומצה, שחייב לקיימם, יש דין מצווה הבאה בעבירה וביטל עשה.

אולם השערי יושר (ג-יט ד"ה ואם) חלק עליו וכתב שדבריו היו נכונים אילו גדר מצוות ציצית היה איסור ללבוש ארבע כנפות בלי ציצית (שלילה), שאז היה שייך לומר שכאשר מטיל ציצית בעבירה עדיין אינו נחשב שהיה בלי ציצית. אך אינו כן, אלא שהגדר הוא שכאשר לובש ארבע כנפות יש מצווה להטיל ציצית כשאר כל מצווה, וכמו מצוות תפילין (חיוב), ולכן גם במצווה קיומית יש דין מצווה הבאה בעבירה (וכן השדי חמד ח"ד עמוד 179